

Om ålefiskeriet ved Stignæs

Af Jobs. Lysbjelm

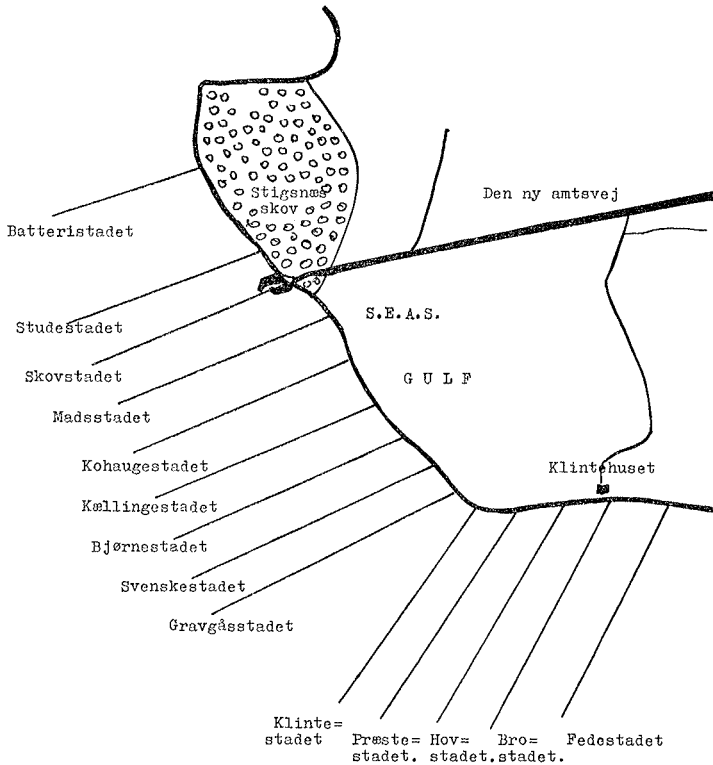
Når man en sommerdag kommer til Stignæs kyst og går en tur langs stranden, bliver man hurtigt opmærksom på, at der her er en fiskeplads. For en „landkrabbe“ er det måske ikke straks helt klart, hvilken form for fiskeri, der er tale om, men er man så heldig at komme i snak med en fisker, opdager man, at det er ålefiskeri, der er tale om.

Langs hele kysten ligger ålestaderne og stråler med deres lige pælerækker som edderkoppespind ud mod et fjernt mål. Har man lejlighed til gennem en del af året at følge fiskernes arbejde, bliver man snart klar over, at der er et stort forarbejde med garn og pæle, før der er mulighed for fangst — man kommer ikke sovende til sit udbytte.

Man må vel antage, at der så længe, der har boet mennesker på Stignæs har foregået fiskeri fra kysten. Selvfølgelig har det været under primitivere former fra starten, men givet er det, at man på næsset hurtigt er blevet klar over, at man kunne hente et tilskud til det daglige brød fra havet. Gennem de mange år, hvor landmændene har passet deres jord, har de aldrig glemt, at de lige uden for døren havde havet — bønderne på Stignæs havde arbejdet med at passe ålegårdene som et fast led i deres dont året rundt. For enkelte blev det vel sådan, at fiskeriet blev det vigtigste, og de beholdt det som levevej og lod andre om at passe jorden.

Ålegårde omtales tidligt i vor historie, og på Stignæs kan man følge retten til at have ålegårde langt tilbage. Når man

Jobs. Lysbje/m

Ovenstående skitse viser placeringen af de 14 ålestader. Ikke alle de her aftegnede stader benyttes i dag.

ser på navnene, som ålestaderne har, kan man klart fornemme, at det er navne med mange år bag sig.

Ålefiskeriet har gennem mange hundrede år været en meget vigtig indtægtskilde for beboerne på Stignæs. Nu er dette imidlertid ved at være slut, idet man ved anlæggelsen af de

Om ålefiskeriet ved Stignæs

to meget store industriforetagender S.E.A.S og GULF helt ude ved kysten, har inddraget en del af staderne, ligesom det meget lys om aftenen og forskellige former for forurening af vandet har ændret mulighederne for ålefangst — en betydningsfuld og vigtig indtægtskilde for egnens befolkning forsvinder.

Ålegårdsretten

Ålegårdsretten antages undertiden at gå tilbage til kongens rettigheder over søterritoriet. I Jydske lov hedder det: „Vrag, som kommer til land og ingen følger eller kommer efter, det ejer kongen, fordi kongen ejer hele forstranden, og det som ingen ejer, ejer kongen.“ Man må vel også tænke sig, at kongen har kunnet forbyde fiskeri, eller han har kunnet give enkelte personer eneret til mod eller uden afgift at fiske på visse steder. Gennem de håndfæstninger, som de skiftende regenter måtte underskrive inden deres overtagelse af Danmarks trone, kan man se, at man prøver at indskrænke kongens magt på dette område. Ved Chr. d. III's tronbestigelse var adelens magt stor, og det siges i håndfæstningen: „Ligeledes må og skulle Danmarks Riges Råd og Adel nyde deres frie fiskeret ud for deres egen grund — — — og hver må nyde ålegårde ud for deres egen grund, undtagen ud i fjorde, som kongen og den menige mand haver skade af.“

I fiskeriloven af 1888 fastsættes det, at grundejerens ret ikke alene omfatter retten til fiskeri med egentlige ålegårde (en enkelt ruse forbundet med land), men tillige fiskeri med andre ruseredskaber. Grundejeren kunne efter loven protestere mod andres fiskeri enten med fritstående åluser

Johns. Lysbjelm

eller med andre fiskeredskaber, der ikke var bestemt til ålefangst, hvis dette fiskeri var til skade for ham. I denne lov blev det indført, at ålestadsretten ikke måtte adskilles fra den tilstødende grund. I nutiden sker det imidlertid ofte, at grundejeren bortlejer ålegårdsretten til andre mod en årlig leje.

I slutningen af forrige århundrede afgav en kommission en betænkning, hvor man behandlede spørgsmålet om kystejernes ålegårdsfiskeri og andres fiskeri. Igen i begyndelsen af dette århundrede arbejdede en kommission med spørgsmålet om ålegårdsrettens afløsning, men først med en betænkning i 1955 blev der i 1956 vedtaget en lov om afløsning af ålegårdsretten mod en erstatning, dog således at ejeren eller lejeren måtte have ret til stedet en årrække fremover mod afgift.

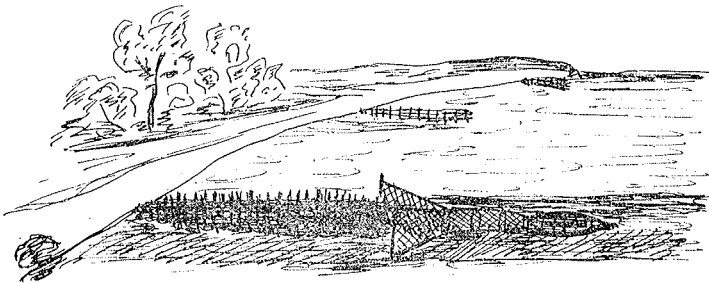
Ejerforholdet til ålestaderne

Når man taler med folk om, hvem der ejer staderne, bliver det straks klart, at der er tale om 2 muligheder, i hvert fald, når man ser på ejerforholdet gennem de sidste par hundrede år op til den vedtagne lov om afløsning af ålegårde. Fra gammel tid har ejendommene på halvøen Stignæs været fæstegårde under Borreby eller Basnæs, og staderne har været fæstet sammen med ejendommene, der lå ud til kysten — men da bondegodset blev frasolgt de to herregårde, lod man på Basnæs ålegårdsretten følge med ejendommen, medens man på Borreby ved salg af ejendommene ikke lod denne ret følge med, men selv beholdt den og forpagtede den ud til omegnens beboere.

Om ålefiskeriet ved Stignæs

Stader, der ved salg af gårde fra Basnæs, fulgte med og således har tilhørt de skiftende ejere på gårdene: Klintestadet, 1/3 Kohavestade og 1/2 Brostade.

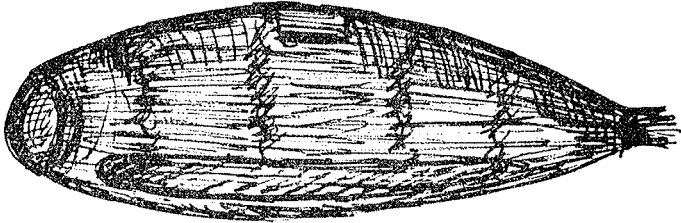
De øvrige stader langs kysten tilhørte som nævnt fæstegårdene under Borreby, og de vedblev med at høre under godset, da gårdene blev solgt. Borrebys ejere har gennem mange hundrede år været ejere af nogle af de største ålegårdsrettigheder på Sjælland, (målt efter udbytte har vel kun Holsteinborg og Gavnø været bedre). Fra godset har man lejet staderne ud til interesserede — af og til har flere sluttet sig sammen om at leje et enkelt stade, og man har så delt udbyttet. Der findes endnu et minde om dette stadefællesskab, idet der i „Sylten“ på engen ved Østerhoved er en plads på ca. 5 m² med 5 huller. Denne plads blev benyttet af 5 mand, der i fællesskab havde lejet Fedekrogsstadet. Når de havde tømt rusernes indhold ud på pladsen mellem de 5 huller, begyndte man en fordeling af dagens fangst.

Ovenstående skitse viser en ålegård, som den brugtes på Stignæs til op mod slutningen af forrige århundrede. Det flettede risgærde, der gik ca. 20 alen fra land, blev oybygget af staver, der blev slået i havbunden med ca. 5 tommers mel-

Jobs. Lysbjelm

lemrum — mellem disse blev der flettet hasselgrene. Uden for risraden var der en kort ruse (4—5 alen) og uden for denne en kube, der var flettet af vidjer.

Billedet viser en kube, som man brugte den til omkr. 1925. Disse kuber fremstillede man ikke selv på Stignæs, men købte dem på Langeland. Det berettes dog, at en enkelt mand har kendt kunsten — nemlig Lars Pedersen ved „Dæmningsmøllen“. Kuben er ca 1 m lang og på største sted ca. 40 cm i tværmål. På kubens yderside er der mod den side, der vendte mod bunden, og som var udsat for størst slid, påbundet et par brædder. På kubens overside er der en lille åbning, der kunne dækkes med et lille låg — herigennem kunne man hente fangsten ud.

I det følgende gengives indholdet af en fællesaftale for ejere og brugere af staderne på Stignæs.

Paragraf 1.

De vedtægter om ålefiskeriet på Stignæs kyst, af 6.-8.-1865 hidtil gældende regler skulle vedblive at have sin fulde gyldighed for så vidt angår ålestadernes indbyrdes grænser ved de i bemeldte vedtægt angivne skel på kysten samt kom-

Om ålefiskeriet ved Stignæs

pasretninger, som der er angivne, således at en linie udstukken fra det pågældne skelpunkt på kysten i den for hvert stade angivne retning danner grænse for fiskevandet (i staderne). Vedtægterne af 6.-8.-1865 lyder med de fornødne ændringer af ejernes navne og med tilføjelse af mtr. nr. således:

Fedestadet tilhører Borreby og begynder ved Agerhovedet på Lille Sevedø og ender ved enden af Skansen, som ligger 26 alen fra Basnæs skel (mtr. nr. 17 Klintehuset). Ruserne i stedet udsættes i lige linie i sydvest.

Brostadet tilhører Borreby og fisker Lars Olsen, Klintehuset, hver med halvdelen og strækker sig fra enden af Skansen, der ligger 26 alen fra Basnæs skel, og ender 3 favne vest for skellet mellem mtr. nr. 7 c og mtr. nr. 6 d Holten. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Hovstadet, som tilhører Borreby, begynder 3 favne vest for skellet mellem mtr. nr. 7 c og 6 d Holten og ender 1½ favn vest for den store sten i strandkanten på mtr. nr. 6 d Holten. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Præstestadet, som tilhører Borreby, begynder ved bemeldte store sten på mtr. nr. 6 d Holten og ender ved nedgangsstien til stranden 42 alen ind på mtr. nr. 9 Holten. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Klintestadet, som tilhører gdr. Hans Mortensen, Holten, begynder ved nedgangsstien til stranden 42 alen inde på den ham tilhørende gård mtr. nr. 9 Holten og ender 1½ favn

J o b s. L y s h j e l m

vest for skellet mellem mtr. nr. 5 og mtr. nr. 9. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Gravgåsstadet, som tilhører Borreby, begynder ved bemeldte skel $1\frac{1}{2}$ favn vest for skellet mellem mtr. nr. 5 og nr. 8 af Holten og ender ved den østligste af de tvende store sten, som ligger omtrent på midten af mtr. nr. 5 Holten, Knasevig. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Svenskestadet, som tilhører Borreby, begynder ved den østlige af de tvende store sten, som ligger omtrent på midten af mtr. nr. 5 Holten, Knasevig, og ender i skellet mellem mtr. nr. 5 og mtr. nr. 10 Holten. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Bjørnestadet, som tilhører Borreby, begynder ved skellet mellem mtr. nr. 5 og mtr. nr. 10 Holten og ender ved en i mtr. nr. 10 ved strandkanten nedlagt sten. Ruserne udsættes i lige linie sydvest.

Kildre- eller Kællingestadet, som tilhører Borreby, begynder ved en på mtr. nr. 10 ved strandkanten nedlagt sten og ender ved de 2 store sten, der ligger i vandskorpen sydvest for skellet mellem mtr. nr. 10 mtr. nr. 11 — 163 alen fra samme. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Kobangestadet, som tilhører Borreby 2/3 og gdr. H. Th. Søborg 1/3, begynder ved de 2 store sten, der ligger i vandskorpen sydvest for skellet mellem mtr. nr. 10 og 11 Holten — 163 alen fra samme — og ender i skellet mellem mtr. nr. 11 og mtr. nr. 2 Holten. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Om ålefiskeriet ved Stignæs

Arlings- eller Madsstadet, som tilhører Borreby, begynder i skellet mellem mtr. nr. 11 og nr. 2 Holten og ender i skovskellet eller i skovens hegn. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Skovstadet eller Ørnehovedstadet, som tilhører Borreby, begynder i skovens hegn og går til den store sten, der ligger midt for Maren Hvids høj. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Studestadet, som tilhører Borreby, begynder ved skellet for Skovstadet mod nord og ender ved et punkt, hvor det tidligere sømærke har stået, og som er 636 alen fra enden af grøftvolden ud for Maren Hvids høj. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Nyt oprettet stade, *Batteristadet*, som tilhører Borreby, begynder ved det punkt, hvor det tidligere sømærke har stået og ender ved det gamle skovskel, det har en bredde af 562 alen. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Nord herfor *et stade*, som tilhører Borreby, der strækker sig ud midt for Hagen fra den nordlige ende af Stignæs skov i nordvestlig retning, hvis ruser ikke er ført til land.

Nord herfor er udsat *enkelte ruser*, fra den nordlige ende af Stignæs skov, som ikke går til land.

Hvis nabofiskere kunne enes om en forandret kompasretning af skellinierne imellem deres stader kan sådant ske med

Jobs. Lysbjelm

ejerens approbation. For at forebygge misforståelser, særlig hvor skellene er angivne ved store sten i strandkanten, som jo kunne forveksles, da der findes mange store sten, bliver grænserne tillige at afmærke ved nedslæede pæle i skellene langs kysten.

Paragraf 2.

Da lov om saltvandsfiskeri af 14. maj 1907 indeholder sådanne bestemmelser, der gør det ønskeligt at gøre forandringer i de hidtil gældende regler for ejernes og brugernes udøvelse af ålefiskerirette i de enkelte stader, vedtoges det, at ålefiskerne, såvel ejerne som brugerne, må benytte deres stader til ålefiskeri, som de finder tjenligt med åluser, de være sig store eller små og må føres så langt ud til søs, som pælenes længde tillader og anden lovgivningsbestemmelser ikke forbyder, dog selvfølgelig, at de holder den retning for fiskeredskaberne, som er nævnt i paragraf 1, og at de holder dem inden for de deri nævnte grænser for deres ålestade, samt intet foretager sig, der kan forringe stadernes værdi.

Paragraf 3.

Ålegårdsfiskerne forpligter sig til at slå deres pæle, afmærke deres plads, udsætte deres tøj i en sådan mængde og af en sådan beskaffenhed og til den i fiskeriloven bestemte tid, at de erholde den i bemeldte lov hjemlede beskyttelse for deres ålefiskeri, så at uvedkommende ikke kunne trænge sig ind samt til, hvis sådant skulle ske, straks at føre klage til rette vedkommende for at få sin ret.

Om ålefiskeriet ved Stigsnæs

Paragraf 4.

Hvor der i et stade er flere ejere, bør man søge at dele stedet således, at hver får sin del af stedet for at forebygge uoverensstemmelser og ufred, men indtil sådan overenskomst er afsluttet bibeholdes reglen i vedtægt 6/8 1865 at man skiftes til at slå inderst og yderst i stedet.

Paragraf 5.

De indgåede kontrakter om nogle af staderne respekteres selvfølgelig.

Paragraf 6.

Da ejerne og brugerne af ålestaderne langs Stigsnæs kyst nærmest må betragtes som en forening med fælles interesser hvad angår ålefiskeriet, må mulige forandringer ved ejerskifte og lejemål bringes til ålefiskernes kendskab.

Paragraf 7.

Det vedtoges enstemmigt, at der ikke må fiskes med ålebundgarn på den her omtalte strækning af Stigsnæs kyst.

Således vedtaget. Til bekræftelse underskrevet

Klintebuset, 17. november 1909.

Omstændene angives ålestaderne med antul ruser samt brugernes navne og den årlige afgift for året 1892—93.

Stadets navn	Borerejere af staderne antal ruser	Brugerne	Antal ruser	Afgiften		Adkomst
				kr. ø.	lp. p.	
Fedestadet	24	Gdr. P. Christensen, Østerhoved ..	6	24,00		lejekontrakt under forpagtningen
		Gdr. P. Christensen, Østerhoved ..	6	24,00		
		Gdr. H. Hansen, Østerhoved	6			
		Gdr. J. Hansen, Østerhoved	6			
Brostaden	12	Gdr. A. Hansen, Holten	4		1 8	fæstebrev
		Gdr. H. Th. Søborg, Holten.....	4			sammen med andet stade
		Gdr. N. Pedersen, Mindeshoved ..	4			lejekontrakt
Hovstaden	30	Gdr. H. Frederiksen, Nored	7 ¹ / ₂		1 8	under forpagtningen
		Gdr. H. Frederiksen, Nored	7 ¹ / ₂		1 8	
		Gdr. N. Hansen, Nored.....	7 ¹ / ₂		1 8	
		Gdr. H. Nielsen, Nored.....	7 ¹ / ₂			
Præstestaden	24	Gdr. H. Th. Søborg, Holten.....	24	180,00		lejekontrakt
Gravgåstaden	15	Gdr. P. Larsens enke, Holten	15			fæstebrev
Svenskestaden	15	Gdr. H. Pedersen, Holten	7 ¹ / ₂			under forpagtningen
		Gæstgiver C. Olsen, Skælskør	7 ¹ / ₂	30,00		lejekontrakt
Kællingestaden ..	12	Væver J. Pedersen, Østerhoved....	12	16,00		lejekontrakt
Madsstaden	20	Gdr. J. Hansen, Holten.....	20			under forpagtningen
Skovstaden	32	Sognef. H. Hansen, Fornetofto	32		4	lejekontrakt
Studestaden	24	Gdr. N. Jørgensen, Askegårde	24	72,00		lejekontrakt
Et stade		Benyttes f. t. afgiftsfrit				

Om ålefiskeriet ved Stignæs

Lidt om ålefiskeriet på Stignæs gennem tiderne.

Det er indlysende, at værdien af fangsten i et stade kan afvige meget fra år til år. Der er så mange ting, der spiller ind, når det gælder ålefangst, men at det havde værdi for ejeren (brugeren), kan der ikke herske tvivl om. Et af staderne, Præstestadet, tilhørte, som navnet siger, stedets sognepræst, og dette stade har haft en ikke ringe betydning for ejeren, da det i forrige århundredes begyndelse vurderedes til 30 tdr. byg årlig. Det er derfor ikke underligt, at præsten sørgede godt for, at ingen andre benyttede stedet. I fattigregnskabet for 1811 kan man finde følgende: Mulkt af tvende mænd på Stignæs, som uden præstens vidende eller tilladelse havde i dette efterår fisket i det præstekaldet tillagte stade: 6 rdl. I forhold til de andre bøder, der indkom til denne kasse, var det et betragteligt beløb.

Ser vi på dette stade 1835, vil vi se, at det udlejes for en afgift af 4 lp. ål. Når man sammenligner dette tal med den tidligere omtalte vurdering, kan man få et billede af de store udsving, værdien af ålefiskeriet kan have fra år til år. En del år stod præstestadet helt ledigt, da det var en så tvivlsom forretning at fiske ål, at ingen ville leje et stade trods selv en meget lille afgift.

Vi må antage, at næsten alle ål, der blev fanget, var beregnet til eget brug og dernæst til salg i det nærmeste opland. Omkring 1840 begyndte et par fiskekvaser, der var hjemmehørende på Ærø og Bornholm at transportere den opkøbte ål til Kiel, og nu steg priserne igen betydeligt. Det blev nu mere almindeligt, at fiskerne benyttede damjoller til opbevaring af de fangne ål til de kunne sælges — tidligere

J o h s. L y s h j e l m

havde man opbevaret dem i tangbunker, til salget kunne finde sted.

Der kom nu en opgangstid for ålefiskeriet, men samtidig kom der konkurrence, idet tyske fiskere trængte sig ind i Smålandshavet og med moderne fangstredskaber skadede ålebestanden betydeligt. For ålefishkerne på kysten var der dog stadig større muligheder for at afsætte fangsten, idet der nu var kommet dampskibsforbindelse mellem Korsør og Kiel, og de store røgerier i Kiel betalte ålen godt — der var også oprettet røgerier i København, Kerteminde og Holbæk.

Omkring århundredskiftet kom der hvert år en kvaseskipper, der lå for anker ved den tid, hvor ålefangsten stod på. Den opkøbte de fangne ål. Denne kvase kom i september måned og blev liggende til slutningen af oktober eller begyndelsen af november (når mørket faldt på). Den dag, man fra Holten fik øje på kvasen, når den kom fra Omø-sund, var en festdag, og man hejsede flaget.

Medens ålefiskeriet stod på var mange både samlet — her var både fra Holten, Agersø, Omø og Skælskør — og når man op ad formiddagen havde røgtet ruserne og garnene, gik turen mod kvasen, der lå ud for Klintehuset, for nu trængte man til frokost, og kvasens ejer gav både en dram og en god cigar. Der var ofte stor trængsel i den lille kahyt, når 10—15 mennesker var samlet der, men givet er det, at der har været godt humør og en egen stemning til stede.

Ældre fiskere på egnen, der kan huske dette, fortæller med en egen højtidelig stemmeføring om dette; der kommer et fjernt glimt i øjnene, og man mindes de dage, der ligger langt tilbage, festlige dage, der lyste op i det vel af og til strenge og hårde liv, det er at være fisker.

Om ålefiskeriet ved Stignæs

Nu var det ikke alene ål, der blev fanget, men også en mængde sild fik man i garnene og ruserne. Når de mange både ved frokosttid stævnede ind mod Klintehuset med deres fangst, var det tid for opkøberne at komme. Ålene kunne man sælge til kvasen, men silden skulle man gerne for en stor del sælge til omegnens beboere, og derfor måtte man hurtigt have bude. Lars Olsen, der boede på Holten, hejsede Dannebrog, så folk i sognet kunne se, at nu var det tid at komme efter sild. Nogle kom med en kury, andre kom med en ladvogn, og så gik salget lystigt — 0,80 kr. for den første ol sild, op af dagen faldt prisen ofte en del — givet er det vel også, at kunne man byde en dram eller to før handlen begyndte, så var prisen knap så høj.

Kvaseskipperen handlede dog med andet end ål. Hvert efterår, når han kom, havde han gerne en del stof, sko og andet godt med i lasten. Dette blev solgt til beboerne, der så til gengæld bragte $\frac{1}{2}$ gris, kartofler eller lignende til kvaseskipperen, når han skulle tilbage til Tyskland — også det sidste var uden tvivl en indbringende forretning for skipperen.

I dette århundrede er fangstredskaberne blevet meget bedre, mulighederne for at afsætte fangsten fuldstændig ændret med de moderne trafikmidler, men ålene, som man vil fiske efter, har man ikke kunnet aflure hemmeligheden om, hvornår det er bedst, og hvor det er bedst at fiske — et år kan et stade være vældigt godt, næste år fanger det intet — strøm og vind og andre ting spiller ind.

Hvor meget ålefangsten kan indbringe den enkelte fisker, det får man ikke rigtigt at vide — — det hører som selve åletrækket til „livets store hemmeligheder“.

J o b s. L y s h j e l m

Til artiklen er benyttet følgende:

- Borreby's Arkiv: Udkast til overenskomst for ålefiskeriet.
- M. A. Ebbesen: Ålefiskerens arbejde (Sorø Amtstidende 1936).
- Betænkning om afløsning af ålegårde m. m.